MELANIA DUMA[1]

CIRCUMSTANȚIALELE EXCEPTIVE, OPOZITIVE ȘI CUMULATIVE ÎN GALR

0. Introducere

GALR aduce cu sine merite evidente în raport cu varianta anilor ’60: un volum informațional superior, un cadru teoretic modern de factură generativă, o structură internă progresivă și un demers explicativ. GALR se adresează în primul rând specialistului, volumele îmbinând pe de o parte o încercare de *state of the art* asupra problemelor, iar pe de altă parte discuții, sugestii și interpretări a căror validare va fi probată de timp și cercetare.

Pentru a citi GALR, e nevoie, în principiu, de o serie de lecturi prealabile: introduceri în gramatica generativă, volumele fundamentale ale gramaticii generative și ale gramaticii relaționale, studiile din revistele și jurnalele ultimilor ani, precum și lecturi în gramatica comparativă a limbilor romanice. Dacă unele reacții critice negative au apărut, din lipsa acestor lecturi prealabile, alte reacții, mai moderate, au văzut în GALR șansa de a duce cercetarea lingvistică românească într-o nouă direcție, consonantă cu cercetarea lingvistică de talie mondială.

Demersul GALR e unul îndrăzneț și necesar, dar nu final. Dacă volumului GALR (2005, 2008, II) i se pot aduce critici, acestea nu trebuie să vizeze fundamentele teoretice, viziunea de ansamblu sau interpretările, ci detaliile. Din acest punct de vedere, remarcăm lipsa capitolelor introductive de factură teoretică (vezi *Construcții*), precum și tratarea neunitară a valorilor morfologice.

1. Obiective

Lucrarea de față are ca domeniu de studiu abordarea din GALR 2005, 2008, II[2] a capitolelor dedicate circumstanțialelor cumulative, opozitive și exceptive. Vom avea în vedere aspecte precum:

– raportarea circumstanțialelor cumulative, opoziționale și exceptive la capitolul *Construcții*;

– raportul binar *vs* ternar în cadrul circumstanțialelor reorganizate;

– interacțiunea dintre relatemele specializate și complementele[3] amalgamate.

[1] Autorul mulțumește pentru sprijinul financiar oferit de Programul operațional sectorial pentru dezvoltarea resurselor umane 2007–2013, Contract POSDRU 6/1.5/S/4 – „Studii doctorale, factor major de dezvoltare al cercetărilor socio-economice și umaniste”.

[2] Menționăm că nu există diferențe între GALR 2005, 2008, II în ceea ce privește tratarea circumstanțialelor cumulative, opoziționale și exceptive.

Scopul acestei lucrări nu este de a submina demersul GALR, ci de a surprinde faptul că detaliile lipsă sau insuficient tratate pot duce la reconsiderări ale cadrului teoretic, ale modului de tratare şi culegere a exemplelor şi ale tratării unitare a unor fenomene sintactice ce au la bază acelaşi principiu de funcționare.

2. Despre construcții. Generalități

2.1. Construcție – Construcții. Termenul „construcție" este utilizat relativ liber în gramatică, pentru a desemna:

a. o serie de structuri gramaticale în cadrul cărora relațiile dintre elemente sunt tratate în manieră unitară şi dinamică, construcția însemnând mai degrabă „construire", deci proces prin care A devine B. (Acesta este un sens specializat, motiv pentru care gramaticile străine vorbesc de construcții pasive, construcții rezultative, construcții aplicative etc.);

b. o serie de structuri gramaticale analizate la un moment dat, privite static, nonprocesual, în calitate de „construct". (Acesta este un sens nonspecializat, motiv pentru care, practic, orice conglomerat sintactic poate şi este la un moment dat o construcție, de exemplu: asocierea dintre un verb şi complement direct; asocierea dintre un verb/predicat şi un subiect [+ animat]/[– animat] sau asocierea dintre o prepoziție şi diverse complemente subiacente.)

GALR foloseşte termenul construcție cu ambele sensuri. Mai mult, dedică un întreg capitol construcțiilor limbii române, clasă în care sunt incluse construcțiile pasive şi impersonale, reflexive şi reciproce, cauzativ-factitive, cu predicativul suplimentar, comparative, relative, conjuncționale. O analiză atentă a trăsăturilor acestor construcții dezvăluie eterogenitatea acestora, de unde modul particular de interpretare şi tratare a fiecăreia. Cu toate acestea, faptul că ele sunt cuprinse într-un singur capitol reprezintă un semn clar că acestea au ceva în comun, anume procesualitatea lor. Lipsa unui capitol teoretic care să definească termenul „construcție", care să explice motivul pentru care aceste construcții, şi nu altele, sunt tratate, creează dificultăți în înțelegerea disocierii din GALR construcții *vs* funcții sintactice.

Lipsa acestui capitol are multiple consecințe:

a. disocierea, întrucâtva nenaturală, a proprietăților şi a proceselor sintactice de sursa sau obiectul lor. Ne referim aici la faptul că toate construcțiile ce implică predicatul/verbul sunt prezentate înainte de a defini noțiunea de predicat. Construcțiile relative şi conjuncționale sunt prezentate anterior noțiunilor „atribut" şi „complement". Construcțiile cu predicativul suplimentar şi capitolele dedicate EPS şi complementului predicativ al obiectului nu sunt concepute contrastiv, fapt care implică multiple intercalări. Aceeaşi ultimă observație se răsfrânge şi asupra construcțiilor comparative *vs* complementul comparativ.

b. restrângerea clasei „construcțiilor" sau limitarea acesteia exclusiv la construcțiile prezentate în GALR. Remarcăm faptul că niciun circumstanțial nu

[3] Folosim termenul „complement" în accepțiunea oferită de gramatica chomskyană, nu în accepțiunea structuralistă.

este interpretat procesual, în calitate de construcţie, ci doar ca funcţii sintactice. În această lucrare, vom încerca să demonstrăm apartenenţa circumstanţialelor restructurate la clasa construcţiilor.

În cele ce urmează, ne vom opri asupra comparativelor şi a circumstanţialelor cumulative, opozitive şi exceptive, pentru a surprinde modul similar în care acestea sunt interpretate şi interpretabile.

2.2. Despre construcţii, complemente şi circumstanţiale

2.2.1. Comparative *vs* cumulative/opozitive/exceptive. O perspectivă contrastivă a comparativelor şi a cumulativelor/opozitivelor/exceptivelor scoate în evidenţă o serie de asemănări în ceea ce priveşte principiul subiacent de funcţionare:

a. din punct de vedere semantic, existenţa unui aspect comun (supus sau nu elipsei) şi a unui aspect contrastiv între două entităţi;

b. din punct de vedere sintactic, reorganizarea sintactică a două structuri paralele, amalgamare de grupuri sintactice cu diverse consecinţe asupra trăsăturilor relaţionale ale elementelor implicate în proces.

Aceste observaţii pot permite tratarea unitară a comparativelor şi a circumstanţialelor ce implică reorganizare.

2.2.2. Despre reorganizarea sintactică. Reorganizarea sintactică este un proces ce implică un raport ternar sau un proces în trei etape. Acest tip de proces implică predicaţia sau complinirile. Investigarea tuturor fenomenelor sintactice ce implică ternaritatea sub o formă sau alta este demersul ce poate fundamenta procesualitatea construcţiilor într-o manieră uniformă şi coerentă. Tratarea reorganizării sintactice, pornind de la faptele particulare (comparative, circumstanţiale, pasive, EPS etc.) ar putea duce la descoperirea unor principii generale de funcţionare a procesualităţii în gramatică.

Câteva aspecte le considerăm a fi recurente în gramatica reorganizării sintactice:

a. relaţia pro-formă – topicalizare/focalizare; b. relaţia elipsă – structură ierarhică paralelă; c. relaţia elipsă – structură informaţională; d. relaţia criterială (cf. Cinque 2002, Belletti 2004, Rizzi 2004); e. actualizarea trăsăturilor sintactice.

3. Relaţii binare *vs* Relaţii ternare

3.1. Circumstanţialele reorganizate – binar *vs* ternar în GALR 2005, 2008, II. GALR 2005, 2008, II susţine că, în cadrul circumstanţialelor cumulative, opozitive şi exceptive pot fi identificate două tipuri de relaţii sintactice: relaţii ternare (majoritatea cazurilor) şi relaţii binare (în cazul în care cumulul, opoziţia sau excepţia priveşte predicatul verbal sau grupul verbal în totalitatea sa). Ceea ce ne propunem să arătăm este faptul că, de fiecare dată când vorbim de circumstanţialele în discuţie, disocierea binar – ternar nu este motivată. Astfel, la baza tuturor circumstanţialelor reorganizate vom avea relaţii ternare.

GALR 2008, II, oferă următoarele exemple ca mostre de relație ternară:

– pentru cumulativ:

(1) **În afară de tine**, au mai citit şi alții. (p. 615)
a. **Tu** ai citit.
b. **Alții** au citit.

– pentru opozițional:

(2) Bea ceai, **în loc de apă**. (p. 609)
a. Bea **ceai**.
b. Nu bea **apă**.

– pentru exceptiv:

(3) Au citit toți, **afară de tine**. (p. 622)
a. **Toți** au citit.
b. **Tu** nu ai citit.

În exemplele (1)-(3), se observă următoarele aspecte:

– paralelismul structural inițial (vezi subpunctele b. şi c.) între elementele ce stabilesc raportul cumulativ/opozițional/exceptiv;

– reducerea structurilor sintactice inițiale prin elipsa unuia dintre regenții identici referențial.

În ceea ce priveşte relația binară, aceasta este exemplificată pentru circumstanțialele cumulative şi opoziționale. Nici o referire nu se face la circumstanțialul exceptiv obținut dintr-o relație binară.

– pentru cumulativ

(4) a. **În afară că plouă**, mai şi fulgeră. (p. 615)
b. **Plouă**.
c. **Fulgeră**.

– pentru opozițional

(5) a. Munceşte **în loc să trândăveşti**! (p. 609)
b. **Munceşte**!
c. Nu **trândăvi**!

Exemplele (4)-(5) nu mai răspund, conform GALR 2005, 2008, II, tiparului ternar[4]. În ciuda acestei remarci, tiparul ternar e cât se poate de prezent. Astfel, în exemple observăm:

a. paralelismul sintactic inițial între două predicate care intră în relație cumulativă, opozițională şi exceptivă;

b. elementul comun care facilitează sau mediază (deci elementul terț) cele două structuri paralele, anume subiectul comun. Acest fapt nu este unul neglijabil. În absența unui subiect comun, identic referențial, structura devine negramaticală

[4] Menționăm că diferența binar – ternar nu e suficient explicată şi configurată în GALR; vezi GALR 2008, II, p. 611.

(6) a. *Munceşte **în loc să trândăvesc**!
b. Munceşte.
c. Eu trândăvesc.

3.2. Structuri absente în GALR 2005, 2008, II. GALR 2005, 2008, II se ocupă de reorganizarea sintactică ce are ca obiect subordonate conjuncţionale, relative, grupuri nominale, dar nu se ocupă de statutul grupărilor[5]: prepoziţie + adjectiv; prepoziţie + supin; prepoziţie + adverb. În aceste cazuri, prepoziţiile/relatemele specializate îşi suspendă proprietăţile relaţionale. Vom aborda în cele ce urmează problema structurii: prepoziţie + adjectiv, pornind de la următoarele exemple (ne vom referi doar la circumstanţialul cumulativ, dar interpretarea de aplică şi în cazul celorlalte circumstanţiale restructurate):

(7) **Pe lângă frumoasă**, e şi deşteaptă.

(8) **Pe lângă frumoasă**, profesorii o consideră şi deşteaptă.

(9) **Pe lângă frumoasă**, e şi o fată deşteaptă.

Observăm că funcţia sintactică iniţială ce a fost amalgamată este un nume predicativ (7), un predicativ suplimentar[6] (8) şi un atribut adjectival (9). În toate aceste situaţii, adjectivul se acordă în gen, număr şi caz cu regentul nominal. Acest acord nu dispare după restructurarea circumstanţială. În aceste condiţii, locuţiunea prepoziţională *pe lângă* manifestă un regim suspendat, o neactualizare a trăsăturilor sale relaţionale. Conform interpretării din GALR 2005, 2008, II, în toate trei cazurile, *pe lângă frumoasă* este un (complement) circumstanţial cumulativ. Dacă lucrurile stau aşa, întrebările la care GALR nu poate răspunde sunt:

– care este cazul structurii **pe lângă frumoasă**?;

– care este regentul sau categoria guvernantă a structurii **pe lângă frumoasă**?

Mai mult, structurile/construcţiile ce implică predicativul suplimentar şi numele predicativ sunt deja structuri ternare. Acest fapt implică o ordine a derivării sintactice care nu este studiată de GALR 2005, 2008, II. Din acest punct de vedere, studierea unui număr mult mai mare de exemple şi aplicarea sistematică a principiilor gramaticii generative ar putea oferi următoarea direcţie de analiză posibilă :

– reorganizările sintactice se supun principiului derivării prin faze (cf. Chomsky, Programul Minimalist), de unde integrarea secvenţială a structurilor reorganizate;

– reorganizările sintactice implică analiza convergentă a celor trei aspecte: nivelul lexical, validarea trăsăturilor la nivel funcţional şi poziţionarea pe nivel informaţional (conform abordării cartografice);

– reorganizările sintactice atrag atenţia asupra reconsiderării statutului relatemelor; circumstanţialele studiate aduc în discuţie problema complementizatorilor prepoziţionali (conform Kayne 1994 şi Cinque 2006).

---

[5] Pentru o prezentare detaliată a acestor probleme, vezi Duma 2007, 2009.

[6] Nu dorim să dezvoltăm aici distincţia predicativ suplimentar – complement predicativ al obiectului.

4. Elemente pentru o reconsiderare a abordării circumstanţialelor reorganizate în GALR 2005, 2008, II

4.1. Premise. Gramaticile actuale consideră că, în cazul circumstanţialelor cumulative, opozitive şi exceptive vorbim de complemente circumstanţiale propriu- zise individualizate printr-o serie de trăsături:

a. circumstanţialele cumulative/opozitive/exceptive rezultă din reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice[7];

b. circumstanţialele cumulative/opozitive/exceptive sunt rezultatul structurilor ternare[8];

c. relaţia sintactică ce produce acest tipar[9].

Admiterea ca rezultat al interpretărilor a unui singur tip de poziţie sintactică (acceptarea funcţiei sintactice de circumstanţial propriu-zis) nu face decât să simplifice reducţionist sintaxa circumstanţialelor cumulative/opozitive/exceptive. Vom opera în consecinţă cu dihotomia[10] funcţie sintactică în construcţie cumulativă/ opozitivă/exceptivă – circumstanţial cumulativ/opozitiv/exceptiv propriu-zis. Cu alte cuvinte, în loc să considerăm că există două relaţii distincte, una binară, iar alta ternară care produc aceeaşi funcţie sintactică, vom considera că circumstanţialele de faţă sunt rezultatul unei structuri ternare. În funcţie de gradul de coeziune dintre centrul de grup şi complementul amalgamat, considerăm disocierea între complemente cumulative/opoziţionale/exceptive propriu-zise şi funcţii sintactice în construcţii circumstanţiale cumulative/opoziţionale/exceptive. Preconizată de o serie de studii şi articole, dihotomia necesită următoarele argumente conceptuale şi de metodă:

a. circumstanţialele cumulative/opozitive/exceptive se obţin în urma interacţiunii funcţiilor sintactice cu locuţiuni prepoziţionale/conjuncţionale specializate, cărora le vom da denumirea generică de cadru circumstanţial;

b. funcţiile/poziţiile sintactice interacţionează neunitar[11] cu cadrul circumstanţial, de unde şi necesitatea dihotomiei;

c. acolo unde proprietăţile morfologice şi relaţionale ale termenului rămân nemodificate în urma interacţiunii cu cadrul circumstanţial vorbim de funcţii sintactice în construcţie[12] circumstanţială cumulativă/opozitivă/exceptivă şi, invers, de com-

---

[7] Craşoveanu 1969; Guţu-Romalo 1973, p. 197-201; GALR 2005, II, p. 576, 582, 588.

[8] Stati 1967, p. 228, 233; Guţu-Romalo 1973, p. 196; Irimia 1983, p. 181; GALR 2005, II, p. 575, 581, 587.

[9] Irimia 1983, p. 37 – relaţie de dependenţă mediată; Diaconescu 1995, p. 262 – relaţie de dependenţă colaterală; Merlan 2001, p. 83 – relaţie de dependenţă unilaterală simplă.

[10] Craşoveanu 1969 pune sub semnul întrebării calitatea de complemente circumstanţiale propriu- zise a circumstanţialelor cumulative/opozitive/exceptive. Teodorescu 1971 contestă statutul derivat al circumstanţialelor cumulative/opozitive/exceptive.

[11] În GALR 2005, 2008, II se acceptă doar existenţa circumstanţialelor cumulative/opozitive/ exceptive.

[12] Folosim acest termen cu sensul de reorganizare sintactică din punctul de vedere al raporturilor de co-determinare între SA (structura de adâncime) şi SS (structura de suprafaţă), implicând totodată şi sensul de distribuţie din punctul de vedere al rezultatului reorganizărilor sintactice.

plemente circumstanțiale propriu-zise când funcțiile sintactice își mențin statutul, nefiind atrase în sfera Grupului Prepozițional, datorită suspendării sau neactualizării regimului.

4.2. O clasificare posibilă: circumstanțiale propriu-zise *vs* funcții sintactice în construcții circumstanțiale. În ceea ce privește dihotomia terminologică de care dorim să ne folosim în articolul de față, sistematizăm situațiile[13] în care vorbim de:

Funcții sintactice în construcție circumstanțială[14]:

● locuțiuni prepoziționale cu regim acuzatival + adverbe;
● *decât* + toate funcțiile sintactice[15];
● locuțiuni conjuncționale + orice tip de subordonată.

Complemente circumstanțiale cumulative/opozitive/exceptive propriu-zise[16]:

● locuțiuni prepoziționale cu regim acuzatival + nominale (în orice funcție sintactică);
● locuțiuni prepoziționale cu regim genitival + nominale (în orice funcție sintactică);
● locuțiuni conjuncționale + predicate (cu același subiect).

4.3. Structuri tipice în GALR (2005, 2008, II). Ne vom referi, pentru început, la interacțiunea dintre relatemele circumstanțiale și funcțiile sintactice – complement direct, completivă directă, subiect, subiectivă și predicat – în structurile tipice.

4.3.1. Complement direct – Completivă directă:

(10) a. **În afară de apă**, nu doresc nimic altceva. (exceptiv)
b. **Pe lângă apă**, nu doresc nimic altceva. (cumulativ)
c. **În loc de apă**, doresc altceva mai deosebit. (opozitiv)

La nivelul SA (Structurii de adâncime) se observă existența a două complemente directe – *altceva* și *apă* – pe lângă dubla apariție a regentului – *eu doresc altceva* și *eu doresc apă*. La nivelul SS (Structurii de suprafață), unul din cele două

---

[13] Nu intră în problematica articolului de față îmbinările locuțiune prepozițională + adjective sau supin. Ne ocupăm aici doar de funcțiile sintactice ale nominalului, din moment ce acestea sunt tratate în GALR 2005, 2008, II. Pentru detalii suplimentare vezi Duma 2007, 2009.

[14] În acest caz, trăsăturile relaționale ale elementelor amalgamate pe poziția complement din circumstanțialul reorganizat nu sunt modificate de relatemele circumstanțiale.

[15] GALR 2005, 2008, II îl include pe acesta și în clasa morfologică a adverbului și în cea a prepoziției cu privire la circumstanțialele studiate, spre deosebire de GLR în care era considerat doar adverb. Menținerea lui *decât* și în sfera prepoziției e necesară deoarece explică situații precum: (1) *Nu poate nimeni să rezolve problema decât eu* sau (2) *Nu poate nimeni să rezolve problema decât mine.* Aici se observă că dacă *decât* ar fi adverb nu ar putea impune cazul acuzativ determinantului pronominal de după. Considerând că o prepoziție poate să aibă regim suspendat, mai degrabă decât să se convertească, în cadrul aceleiași clase de poziții sintactice, când în adverb, când în prepoziție, îl menținem pe *decât* în sfera prepoziției. Pentru alte abordări vezi Gruiță 1976, p. 83-89 și Irimia 2004, p. 296 (adverb cu rol de modalizator emfatic), Irimia 2004, p. 466 (adverb întrebuințat prepozițional).

[16] În acest caz, trăsăturile relaționale ale elementelor amalgamate pe poziția complement din circumstanțialul reorganizat sunt modificate de relatemele circumstanțiale.

complemente directe – *apă* – interacționează cu locuțiuni prepoziționale specializate ce impun cazul Acuzativ$_3$[17], de unde complementele circumstanțiale propriu-zise: *în afară de apă* (exceptiv), *pe lângă apă* (cumulativ) şi *în loc de apă* (opozitiv).

(11) **În afară să citească**, nu mai vrea nimic. (exceptiv)
În afară să citească, vrea să şi scrie. (cumulativ)
În loc să citească, vrea să scrie. (opozitiv)

La nivelul SA, se observă existența unui complement direct şi a unei completive directe – *nimic* şi *să citească* – pentru circumstanțialul exceptiv şi a două completive directe – *să citească* şi *să scrie* – pentru celelalte două, pe lângă dubla apariție a regentului – *el nu vrea nimic/el nu vrea să scrie* şi *el nu vrea să citească*. La nivelul SS completiva directă interacționează cu cadrul circumstanțial, determinând apariția a trei completive directe în construcție: exceptivă (*în afară să citească*), cumulativă (*în afară să citească*) şi opozitivă (*în afară să citească*).

4.3.2. Subiect – Subiectivă

(12) **În afară de apă**, nu se doreşte nimic altceva. (exceptiv)
Pe lângă apă, nu doreşte nimic altceva. (cumulativ)
În loc de apă, se doreşte altceva mai deosebit. (opozitiv)

La nivelul SA se observă existența a două subiecte – *altceva* şi *apă* – pe lângă dubla apariție a regentului – *se doreşte altceva* şi *se doreşte apă*. La nivelul SS unul din cele două subiecte – *apă* – interacționează cu locuțiuni prepoziționale specializate ce impun cazul Acuzativ$_3$, de unde complementele circumstanțiale propriu-zise: *în afară de apă* (exceptiv), *pe lângă apă* (cumulativ) şi *în loc de apă* (opozitiv).

(13) **În afară să citească**, nu trebuie să facă altceva. (exceptiv)
În afară să citească, trebuie să şi scrie. (cumulativ)
În loc să citească, trebuie să scrie. (opozitiv)

La nivelul SA se observă existența a două subiective – *să citească* şi *să scrie/să facă altceva* – pe lângă dubla apariție a regentului – *nu trebuie să facă altceva/nu trebuie să scrie* şi *nu trebuie să citească*. La nivelul SS subiectiva interacționează cu cadrul circumstanțial, determinând apariția a trei subiective în construcție: exceptivă (*în afară să citească*), cumulativă (*în afară să citească*) şi opozitivă (*în afară să citească*).

4.3.3. Predicat

(14) **În afară că se distrează**, el nu se ocupă cu altceva. (exceptiv)
Pe lângă că se distrează, el mai şi învață. (cumulativ)
În loc să se distreze, el învață de zor pentru examene. (opozitiv)

Deoarece în SS trebuie să identificăm regentul în postura elementului comun din SA, considerăm că, în cazurile de mai sus, acesta este chiar subiectul – *el* –, iar

[17] Draşoveanu 1997 – pentru ierarhia cazurilor.

termenul care intră în cadrul circumstanţial e însuşi predicatul. Vom vorbi în aceste cazuri de complemente circumstanţiale propriu-zise, deoarece predicatul împreună cu locuţiunile subordonatoare determină apariţia unor propoziţii subordonate inexistente în SA[18].

(15) **În afară că se distrează**, e rău că nu se ocupă cu altceva. (exceptiv)
Pe lângă că se distrează, e bine că mai şi învaţă. (cumulativ)
În loc să se distreze, e bine că învaţă de zor pentru examene. (opozitiv)

Raţionamentul de funcţionare a structurilor (15) este asemănător cu cel de sub (14), dar nu identic. GALR 2005, 2008, II ar considera circumstanţialele notate cu caractere îngroşate din (14) şi (15) drept circumstanţiale propriu-zise. Însă, dacă în (14), predicatele care, iniţial, erau elemente enunţiative ale unei propoziţii independente (vezi nota 21) devin predicate în cadrul unor subordonate; în (15) predicatele nu suferă o atare transformare, acestea (*i.e.* predicatele) realizând predicaţia tot la nivel de subordonată.

Considerăm că tratarea unitară a exemplelor (14) şi (15) drept circumstanţiale propriu-zise nu surprinde dinamica circumstanţialelor reorganizate. Propunem tratarea exemplelor de sub (14) drept circumstanţiale propriu-zise, iar a circumstanţialelor de sub (15) drept funcţii sintactice în construcţie circumstanţială.

4.4. Structuri problematice pentru GALR (2005, 2008, vol. II). Odată trecute în revistă situaţiile tipice, analizăm modul în care aceleaşi funcţii interacţionează cu relatemele circumstanţiale în trei structuri în care predicatul/termenul regent este reprezentat de verbele: *a trebui*, *a fi* şi *a face*, structuri care pun o serie de probleme de interpretare.

4.4.1. Subiect – Subiectivă. Vom utiliza următoarele exemple pentru a arăta comportamentul sintactic diferit al subiectului şi al subiectivei:

(16) Nu ne trebuie altceva **decât să fim atenţi**. (excepţie)
a. **În loc să iubim viaţa**, ne trebuie răspunsuri teoretice în tot ce facem. (opoziţional);
– pentru construcţia cumulativă nu întâlnim această situaţie, deoarece nu există locuţiuni conjuncţionale terminate în *să* care să introducă astfel subiectiva.

Situaţiile de mai sus apar doar în combinaţie cu verbul *a trebui*[19]. În limba română, verbul *a trebui* apare în trei ipostaze gramaticale majore:

(17) a. Ne trebuie o zi să rezolvăm problema. (a-i trebui cuiva ceva = a avea nevoie de)
b. Trebuie să vii. (a trebui să = a fi obligatoriu să)
c. Trebuie că e tare deştept dacă ştie răspunsul la atâtea întrebări. (a trebui + că = a fi probabil)

Dacă în exemplele (16 b, c) *trebuie* e folosit cu sensul modal, fiind identificat cu un operator modal, în exemplul (16a) sensul este non-modal sau modal dina-

[18] Vezi SA: *Se distrează şi se ocupă cu altceva./Se distrează şi mai şi învaţă./Nu se distrează şi învaţă.*
[19] Vezi Draşoveanu 1997, p. 182, 189-190 pentru caracterul personal/impersonal al acestui verb.

mic[20]. Revenind la exemplele (15), observăm în principal prezența verbului *a trebui* cu subiect: *altceva* și *răspunsuri*, deci cu sensul (16a), iar în subordonată o subiectivă: *să fim atenți* și *să iubim viața*. Dacă reevaluăm tiparele verbului *a trebui*, din punct de vedere strict formal, observăm că acesta are subiect cu sensul (16a) și subiectivă cu sensul (16b). Dacă subiectul este supraordonat, iar subiectiva subordonată verbului *a trebui*[21], ne aflăm în situația în care tiparul sintactic este pus în dificultate, deoarece am avea două poziții sintactice neomogene ierarhic care permit, totuși, apariția unor circumstanțiale exceptive, cumulative și opozitive.

Putem emite o primă ipoteză sau variantă de interpretare. Dacă înlocuim subordonata subiectivă cu un nominal, vor rezulta situațiile:

(18) a. Nu ne trebuie altceva **decât atenție**.
b. **În loc de iubirea vieții**, ne trebuie răspunsuri teoretice în tot ce facem.

Una din regulile fundamentale ale transformărilor structurii de adâncime în structură de suprafață este ca transformarea să mențină sensul. Observăm aici că semnificația de adâncime a circumstanțialelor respectă acest principiu: *ne trebuie atenție = avem nevoie de atenție*, *ne trebuie iubirea vieții = avem nevoie de iubirea vieții*. Nivelul semantic sau forma logică asigură interpretabilitatea unei structuri, dar structura sintactică în sine nu poate fi redusă la semantică. Substantivul *atenție* concentrează un sens noțional (*atenția există*), pe când în *să fim atenți* atenția aparține unui subiect ca notă, nu ca noțiune. Atenția există ca noțiune, ca generalitate, *dar se materializează ca notă, ca proprietate* în acest al doilea caz. Echivalările de sub (17) sunt aproximări, nu semne de egalitate între (16) și (18), iar frazele (16) ar rămâne neexplicate.

Am putea emite o a doua ipoteză: că aceste construcții sintactice sunt rezultatul unei amalgamări de sens, generată de formele omonime ale lui *a trebui*. Astfel:

● din cele două sensuri ale lui *a trebui* (*a avea nevoie de* și *a fi obligatoriu să*), în exemplele (16), niciunul nu poate fi eliminat sau contestat;

● specificitatea acestui fenomen este conferită de calitatea modală a lui *trebuie*, despre care se spune că poate manifesta un caracter polisemic chiar și într-un context specific[22];

● originea verbelor modale din verbe „pline” semantic[23].

Admițând această construcție ca deviantă, nu putem descrie sau explica fenomenul decât dacă acceptăm amalgamarea de sens, deci reevaluăm regentul la nivel

---

[20] GALR 2005, II, p. 680 menționează trei valori ale verbului *a trebui*: epistemică (e sigur – T3), deontică (e obligatoriu să – T2) și dinamică (e necesar să – T1).

[21] Vezi Neamțu 1986, p. 21-22 – subordonarea predicatului față de subiect. De asemenea, într-o propoziție precum *Trebuie să vină*, se observă, din analiza morfematică a verbului *trebuie,* prezența desinenței *-e* care indică subordonarea predicatului unui subiect de persoana a III-a. Conjuncția *să* este mijlocul prin care subiectiva *să vină* se subordonează predicatului. Se evidențiază astfel statutul de supraordonat al subiectului și de subordonată a subiectivei în raport cu predicatul.

[22] GALR 2005, II, p. 676, 680: *Ceea ce știi e că un drum trebuie să existe.*

[23] *Apud* F. R. Palmer 1986-1988, p. 5.

semantic. Vorbim deci de o subiectivă în construcție circumstanțială, cu referent de adâncime un subiect. În aceste condiții, identificăm un fenomen inedit prin disponibilitatea unei construcții de a fi rezultatul unor transformări ce pot comprima componente ale structurii de adâncime pe baza unei omonimii formale în care sfera mai largă a operatorului modal să concentreze două tipare selecționale pentru constituenții săi.

4.4.2. Subiect/Nume Predicativ – Circumstanțial propriu-zis. Utilizăm următorul exemplu pentru a atrage atenția asupra neutralizării asimetriei subiect *vs* nume predicativ în asimilarea acestor funcții sintactice primare în cadrul circumstanțialelor cumulative, opozitive şi exceptive:

(19) Aceasta este o soluție convenabilă, **în afară de** câteva **dezavantaje** minore. (excepție)

Conform ipotezei inițiale care se baza pe simetria funcțiilor, *dezavantaje* ar trebui să fie nume predicativ în construcție exceptivă. Dacă analizăm însă cu atenție structura originară de adâncime remarcăm următoarea situație:

(20) Soluția/Aceasta este o soluție convenabilă ... câteva dezavantaje minore există.

S-ar părea că în (19) numelui predicativ *soluție* îi corespunde un subiect de adâncime, care în structura de suprafață e dominat de prepoziția ce îi impune cazul Ac.$_3$, devenind circumstanțial propriu-zis – *în afară de dezavantaje*. Dacă analizăm exemplul (20) observăm relația cataforică *aceasta – soluție*. În aceste condiții, ne dăm seama că termenii care intră în cadrul circumstanțial sunt, de fapt, subiectul materializat printr-un substitut şi subiectul de adâncime/circumstanțialul propriu-zis de suprafață *dezavantaje*. Astfel, nu mai avem o simetrie de adâncime deranjată: *Aceasta este o soluție* şi *Dezavantaje sunt*[24].

Rămâne însă problema predicatului comun formal, dar cu sensuri diferite pentru cele două subiecte de adâncime. Conform exemplului, se păstrează auxiliarul predicativ. Ştiind însă că circumstanțialul, provenit dintr-un subiect în structura de adâncime – *dezavantaje*, are ca predicat verbul *a fi* cu sensul lui existențial (vezi *Aceasta este o soluție, dar există câteva dezavantaje*), rezultă că fenomenul de amalgamare de sens trebuie să fi avut la bază o caracteristică comună pentru cele două verbe.

Dacă considerăm că *a fi* auxiliar îl implică pe *a fi* existențial[25], putem admite că a avut prioritate verbul ce cumulează sau implică subsidiar[26] cele două sensuri, dovedind importanța remarcii că nu există în limba română auxiliare predicative[27].

---

[24] *A fi* este folosit copulativ în *Aceasta este o soluție* şi existențial în *Dezavantaje sunt*.

[25] Neamțu 1986 – se aduc aici argumente în favoarea caracterului noncopulativ al lui *a fi*: p. 68 – primatul morfemelor de predicație; p. 69-72 – *a fi* nu este asemantic pe baza: analizei morfematice (morfemele predicativității nu se pot ataşa unui morfem sau unei alte părți de vorbire); faptului că în virtutea desinenței *a fi* se atribuie subiectului, iar acestuia din urmă nu i se poate atribui o categorie zero; opozițiilor cu alte verbe; p.73 – „afirmarea caracteristicii subiectului se reclamă […] considerată drept sens lexical”.

[26] *Ibidem*, p. 74) – “*a fi*$_1$ este implicat […] în *a fi*$_2$”.

[27] *Ibidem*, p. 80.

Avem de-a face cu un circumstanțial propriu-zis (provenit din subiect) având ca regent în structura de adâncime un segment din semnificația predicatului de suprafață. În măsura în care acceptăm concluzia punctului anterior, că există anumite verbe (făcând parte în special din clasa operatorilor) care se disting prin capacitatea lor de a actualiza în cadrul construcțiilor tipare eterogene de constituenți, fenomenul construcțiilor merită îmbogățit și cu acest set de exemple în care o singură poziție sintactică (subiect) apare pe lângă sensuri diferite ale unei forme verbale în SA și SS.

4.4.3. Complement direct în construcție circumstanțială sau circumstanțial propriu-zis. Utilizăm următoarele exemple pentru a sublinia distincția dintre utilizarea verbului a face ca verb noțional și utilizarea sa ca proformă:

(21) a. Nu face altceva **decât să piardă timpul**. (excepție)
b. **În loc să citească** face cu totul altceva. (opozițional)
c. **În afară că se distrează**, face și altceva. (cumulativ)

Aceste situații sunt ambigue din punctul de vedere al funcției sintactice care intră în construcție. Am identificat, astfel, două interpretări.

Prima dintre ele ar evidenția verbul *a face* – regent pentru un complement direct *altceva*, *altceva*, *muncă.* Aceste complementele directe determină apariția unui alt complement direct cu realizare propozițională sau nepropozițională (propozițională în cazul de față). În toate cazurile, am putea identifica, astfel, pe poziția complement direct propozițional subordonate introduse de *că* sau de *să*.

A doua dintre ele ar evidenția un circumstanțial propriu-zis cu manifestare propozițională în baza identității referențiale a subiectului (*el → face/el → să piardă*; *el → face/el → să citească*; *el → face/el → se distrează*).

Datorită faptului că interpretările sunt amândouă valide, această situație este una ambiguă[28]. Există, totuși, o problemă fundamentală cu prima interpretare. Verbul *a face*, tranzitiv, nu poate accepta după sine un complement direct propozițional introdus de *că* sau *să*:

(22) *El face să piardă timpul.
*El face să citească.
*El face că se distrează.

Nu putem trece cu vederea, pentru exemplele (21), nici faptul că circumstanțialul are nevoie ca termen de referință îmbinarea lui *a face* cu un nedefinit, deci nici posibilitatea ca *a face* să fie folosit cu sensul generic de pro-verb care validează cea de-a doua interpretare. Cele două interpretări provin tocmai din modul în care îl considerăm pe *a face*: verb (tranzitiv) sau pro-verb, înlocuind orice verb la modul potențial (tranzitiv sau intranzitiv)[29]. Admițând următoarele:

[28] Huddleston 1976, p. 11: „a sentence is then amiguous precisely when it is associated with two or more semantic representations".

[29] DȘL, p. 409-410 – pro-forma include întrega clasă de cuvinte lipsite de referință proprie, care își procură referința contextual, în contextul lingvistic prin legarea de un component plin referențial numit sursă referențială.

– imposibilitatea lui *a face* cu sens factitiv (nu cauzativ, sinonim cu *a determina pe cineva la*) de a fi urmat de o completivă directă, numai de un complement direct;

– caracterul unitar al lui *a face + ceva/altceva*[30];

– caracterul lui *a face* de a substitui şi un verb tranzitiv: *a mânca ceva* şi un verb intranzitiv: *a merge #*,

trebuie să dăm, finalmente, câştig de cauză interpretării conform căreia aici simetria nu se face între două complemente directe ale lui *a face*, deoarece am observat că *a face* poate înlocui şi un verb intranzitiv, ci între două predicate, rezultatul interacţiunii cu cadrul circumstanţial fiind un complement propoziţional propriu-zis.

5. Concluzii

Lucrarea a evidenţiat:

– posibilitatea unei reconsiderări a circumstanţialelor cumulative/opoziţionale/ exceptive prin disocierea dintre circumstanţialele propriu-zise şi funcţiile sintactice în construcţie circumstanţială;

– generalizarea relaţiei ternare în interpretarea circumstanţialelor reorganizate sintactic;

– trei probleme inedite referitoare la predicatele care, manifestând o identitate la nivel de formă (*a trebui*, *a fi*, *a face*) pot duce, în virtutea unei suprapuneri/amalgamări de semnificaţie, la situaţii atipice pentru modul de interpretare dihotomic al circumstanţialelor studiate.

GALR 2005, II include circumstanţialele cumulative, opoziţionale şi exceptive în clasa construcţiilor ternare derivate, evitând transformările în cadrul capitolului dedicat construcţiilor de diverse tipuri. Încheiem citând un fragment din aceasta:

> „Dubla predicaţie este trăsătura care deosebeşte construcţiile cu predicativ suplimentar de alte construcţii ternare derivate (cum ar fi construcţii cu elemente circumstanţiale [...]) în care se păstrează un component dintr-o structură de bază, dar nu predicaţia semantico-sintactică.” (p. 186)

Exemplele atipice ale lucrării noastre sunt în măsură să pună sub semnul întrebării această afirmaţie dacă acceptăm necesitatea dihotomiei funcţie sintactică în construcţie cumulativă/opozitivă/exceptivă – circumstanţial cumulativ/opozitiv/ exceptiv propriu-zis. În sensurile expuse anterior, s-ar părea că există câteva cazuri în care am putea vorbi de o predicaţie „dublă”, deci de o amalgamare de două sensuri, infirmându-se non-păstrarea predicaţiei semantico-sintactice.

---

[30] Neamţu 1986, p. 79.

BIBLIOGRAFIE

DŞL = *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2001.
Belletti 2004 = Adriana Belletti (ed.), *The Cartography of Syntactic Structures. Structures and Beyond*, Oxford University Press, 2004.
Chomsky 1981 = Noam Chomsky, *Lectures on government and binding*, Dordrecht-Foris, 1981.
Chomsky 1995 = Noam Chomsky, *The Minimalist Program*, Cambridge-Massachusetts, MIT Press, 1995.
Cinque 2002 = Guglielmo Cinque, *The Cartography of Syntactic Structures. Functional Structure in DP and IP*, Oxford University Press, 2002.
Cinque 2006 = Guglielmo Cinque, *The Cartography of Syntactic Structures. Restructuring and Functional Heads*, Oxford University Press, 2006
Craşoveanu 1969 = D. Craşoveanu, *Sînt circumstanţiale complementele opoziţional, cumulativ şi de excepţie, precum şi subordonatele corespunzătoare?*, în LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 147-155.
Diaconescu 1989 = Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii romîne actuale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.
Diaconescu 1995 = Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995.
Dobrovie-Sorin 1994 = Carmen Dobrovie-Sorin, *The Syntax of Romanian. Comparative Studies in Romance*, Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 1994.
Draşoveanu 1997 = D. D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii romîne*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997.
Duma 2007 = Melania Duma, *Adverbial sub-clauses of opposition, addition and exception*, în StUBB, 2007, nr. 1, p. 187-192.
Duma 2009 = Melania Duma, *Circumstanţialele cumulative, opozitive şi exceptive – interpretări posibile*, în *Limba română, perspective tradiţionale şi moderne* (cooronatori: G. G. Neamţu, Ştefan Gencărău, Adrian Chircu), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 119-126.
GALR 2005, 2008, I, II = *Gramatica limbii române*, I. *Cuvântul*, II. *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005. Tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.
GLR = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1966.
Gruiţă 1976 = G. Gruiţă, *Despre aşa-zisul circumstanţial de excepţie introdus prin* ***decât*** *(şi subordonata corespunzătoare)*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 83-89.
Guţu Romalo 1973= Valeria Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura. Didactică şi Pedagogică, 1973.
Huddleston 1976 = Rodney Huddleston, *An Introduction to English Transformational Syntax*, Longman Group Ltd., 1976.
Irimia 1983 = Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Junimea, 1983.
Irimia 2004 = Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Eitura. Polirom, 2004.
Kayne 1994 = Richard Kayne, *The Antisymmetry of Syntax*, The MIT Press, 1994
Merlan 2001 = Aurelia Merlan, *Sintaxa limbii române. Relaţii sintactice şi conectori*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2001.
Neamţu 1986 = G. G. Neamţu, *Predicatul în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.
Neamţu 1999 = G. G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999.
Ouhalla 1991 = Jamal Ouhalla, *Functional Categories and Parametric Variation*, London – New York, Routledge, 1991.
Palmer 1986-1988 = F. R. Palmer, *Mood and Modality*, Cambridge UK, Cambridge University Press, 1986-1988.
Rizzi 2004 = Luigi Rizzi, *The Cartography of Syntactic Structures. The Structure of CP and IP*, Oxford University Press, 2004.

Stati 1967 = Sorin Stati, *Teorie şi metodă în sintaxă*, Bucureşti, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1967.
Teodorescu 1971 = Ecaterina Teodorescu, *Pe marginea raportului de excepţie*, în LR, XX, 1971, nr. 5, p. 473-479.

EXCEPTIVE, OPPOSITIVE AND CUMULATIVE ADVERBIALS IN GALR
(*Abstract*)

The present paper seeks to describe and to analyze the theoretical interpretation of exception, opposition and addition adverbials in GALR. Starting from the observation that GALR treats these adverbials in a prescriptive and descriptive fashion, the paper focuses on: the possibility of integrating these adverbials in the Construction class of the same volume and the necessity of implementing a generative framework able to explain a larger set of examples. Our observations are meant to highlight the fact that, even though GALR proposes modern interpretations, the volume still requires careful and minute analysis inasmuch as the studied adverbials are concerned.

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31